

polémiáról szól, s igen pontosnak látszik diagnózisa, amikor megfogalmazza, hogy a provincializmustól való tartózkodás-félelem olykor beteges tünet a jugoszláviai magyar irodalom némely képviselőinél. A lényeglátás idézheti vele Illyés Gyula szavait is: „Szerintem azt hívják provincializmusnak, ha valaki Bugacon úgy viselkedik, mintha Párizs közepén élne.” (42.) (A provincializmus fantomának ez a tudatos elutasítása egyébként majdcsak egybeesik a jugoszláviai magyar regény megújulásával, amely megint csak annak bizonyossága, hogy a valóság elkötelezettjeként alkotva igenis elkerülhető a provincializmus. Deák Ferenc, Gion Nándor regényei elegendő példa lehetnek, a líra szféráiból pedig Fehér Ferenc egész életműve.)

A könyv anyagának természetéből fakad, hogy az írások többségében a Jugoszláviában élő magyarság szellemi életének híd-szerépére erős hangsúly esik; valójában az egész kötet szerkesztésének egyik alapállása is ez. Csuka Zoltán költői portréjának megrajzolója éppúgy alkalmat ad a szerzőnek a szellemi hídverés gondolatának hangsúlyozására, mint a jugoszláviai magyar irodalom helyének-funkciójának elvi meghatározása. Jugoszlávia egészséges, internacionalizmuson nyugvó nemzeti politikájának egyik megnyilvánulását kell látnunk a definícióban, mi szerint a jugoszláviai magyar irodalom „...része mind a jugoszláv, mind a magyar irodalomnak, s hogy nyelve, hagyományai, részben formai törekvései révén inkább az egyetemes magyar irodalomhoz kapcsolódik, míg tematikája, különböző irányzatai inkább a jugoszláv irodalmakhoz közelítik, tehát különösen valóságátalása, eszmei alapállása, mondanivalója.” (39.)

A kötet végén függelék formájában igen becses bibliográfiai anyag kapott helyet, amely a jugoszláviai magyar szerzők 1945–1970 között megjelent műveinek adatait, a jugoszláv népek irodalmának magyar s a magyar irodalom jugoszláv bibliográfiáját tartalmazza, valamint a jugoszláviai magyar írók szerb-horvát, szlovén és macedón nyelven megjelent könyveinek jegyzékét. Egészében olyan dokumentum-anyag ez, amely önálló kiadást is érdemelne.

Lőkös István

Nagy Olga: Hősök, csalókák, ördögök. Esszé a népmesékről. Bukarest 1974. Kritérium 231 l.

Nagy Olga költőien szép, gondolat- és ötletgazdag új könyvét tavaly adta ki a bukaresti Kritérium Könyvkiadó, 1974-ben a könyvhéten nálunk is kapható volt. Témája

a mese, a népmesék hősei, természet- és emberfeletti alakjai, állatsegítők, varázstárgyai, viszonyuk egymáshoz és mindenkori hordozójukhoz, a mesemondókhoz. Nagy Olga szerencsés kezű, eredményes gyűjtő, az elmúlt években különböző tudatszintű magyar, román és magyarul beszélő cigány közösségekben gyűjtött, s olyan archaikus rétegeit sikerült feltárnia a népmesének, amilyenekkel csak kevesen dicsekedhetnek. Kincsei birtokában így indítja könyvét:

„Egyetlen műfaj sincs, amely az életet így együtt, egyben, egyetlen bámulatos egységben fogná fel a maga tragikus és ugyanakkor optimista kicsengésében, mint a mese.” Egyszerre tartalmaz „gyönyört és fájdalmat, félelmet és szánalmat, démonit és eszményit, élet és halál egyszerre ellentétes és egymásba átszövő élményét”. Majd röviddel később így folytatja: „Ha meg akarjuk érteni a mesének ezt az ellentétekben megragadó viláigienlétét, akkor csakis ebben a kozmikus egyetemességében érthetjük meg: így kell értelmeznünk azt is, hogy a mesében eltűnnek a feketén és fehéren túli és a közöttük levő, semlegesítő színek és árnyalatok, mert a mese *nem a valóság, hanem a valóság lényegének a megragadása.*”

Forrása a rettegés, melyet a valamikori ősközösségi ember érzett az őt körülvevő ellenséges természet és a természetet benepesítő borzalmas démonok közepette. Ereje és eszközei még nem voltak elégségesek ahhoz, hogy úrrá legyen felettük; segítségül sietett hát élni akarásának a képzelete, mely emberfeletti, ember-asszony és isteni férfi nászából származó hőseket teremtett. „A mese a Hős története. A hős az ember legszebb teremtménye: mert az isteneket a félelem szülte, a hőseket a félelmet feloldó, szonyt legyőző emberi bátorság, a diadalmas élni akarás.” Ők voltak az emberiség első jótévői, legyőzték a napot, holdat, csillagokat elrabló, a vizek forrását elzárva tartó, szűz leányokat elragadó sárkányokat. Ezekről a hőszokról szóló meséink képezik mesekincsünk legrégebbi rétegét. Utánuk jönnek a jövőbe, távolba, emberi gondolatokba olvasó táltosok. Látszólag szegény, rongyos, nyomorult emberek voltak, de ha vendégül látták őket, megosztotta velük a szegény ember a maga hamuba sült pogácsáját, táltoslovát, varázstárgyat, gazdagságot, fényes karriert nyert általuk. Magáról a táltosról vagy a táltos által megsegített legkisebb fiúról szól mesekincsünk második archaikus csoportja.

„Eközben az ember mind bátrabb és bátrabb lesz”. Dacolva a keresztény egyház tanításával „szerződést köt az ördöggel, hogy övé legyen a szépség és a gazdagság, a földi élet minden értéke”. Az ördög hűséges segítő, gondoljunk csak a Nagy Olga által is vizsgált „A szegény ember szolgálja az ördög”

meséjére (*A szegény embert szolgáló ördög a magyar népmesékben*. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények 1965. IX. 2.), melyben az ördög a falatka kenyérért cserébe learatja és megszerzi a földesúr minden gabonáját, s agyonüti és a hatalmas gabonás zsákra dobja az utánuk szalasztott félelmetes bikát is. Ám az ördög jótéteményéért cserében lelkeket visz a pokolba — mesénkben a fukar földesúrt —, s a szegény ember csakhamar megtanulja, hogyan lehet túljárni nemcsak az ördög, de a világi hatalmasságok eszén is. Így születnek a Naszredin Hodzsák, Till Eulenspiegelek, Csalóka Péterek, akiknek segítségével a mesemondók legalább gondolatban, a költészet síkján elégtételt vesznek csúffátott testvéreik, egész nemzetiségük, osztályuk szenvedéseirért.

„Íme dióhéjban a színét változtató hős története. Nagy utat tett meg, amíg Prometheustól a furfangos kópéig eljutott.” Nagy Olgának sikerült ezt a hosszú utat meggyőző érvekkel, jó szak- és szépirodalmi utalásokkal, erőteljes szép magyar nyelven végig kísérnie. Érveléséhez gazdag mesegyűjteményéből válogatott frappáns idézeteket. Egy mérai mesében például az isteni eredetű

hősnő, ha sirt, „akkora árvíz lett, hogy börtötta el a világot”, ha meg nevetett, „szárazság, forróság keletkezett, hogy repedt belé a föld”. A kötet tehát ékes bizonyítéka annak is, hogy mesemondóink emlékezete mind a képzelet, mind a költői megvalósítás síkján napjainkig őrzi a sokezer éves népmesét.

Egzakt meghatározásokra, matematikai pontosságú következtetésekre törekvő korszakunkban sajtósággosan hat Nagy Olga a képzelet és az intuíció, a személyes emberi tapasztalat eszközeit igénybevevő alkotói módszere, melyet írói eszközöket alkalmazó stílusa tesz még szívesebbé. Bennünket Honti János *A mese világa* című kötetére (Bp. 1937.) emlékeztet, azzal a különbséggel, hogy itt a gyűjtői élmények, ott a hatalmas olvasottság ad szárnyakat a tollnak. Nagy Olga a hasonló gyűjtői élmények és az övét megközelítő szövegismeret birtokában levő folklórkutatót gondolatébresztő meglátások egész sorával teszi gazdagabbá, a nem mesekutató szakember érdeklődését pedig felcsigázza az eddigi tudottnál sokkal szélesebb skálájú, nagyobb perspektívájú népmese iránt.

Kovács Ágnes